



МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173858>

Стратегічний менеджмент соціальної інтеграції України в умовах війни

Квасній Любов Григорівна

кандидат економічних наук, доцент, член-кореспондент АЕН України,
професор кафедри математики та економіки, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 21,
м. Дрогобич, 82100, e-mail: lg_k@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5248-544X>

Ворончак Іван Осипович

кандидат економічних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 21,
м. Дрогобич, 82100, e-mail: i.voronchak@dspu.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0309-5282>

Квасній Зеновій Васильович

кандидат економічних наук, доцент, Міжрегіональна академія управління
персоналом, вул. Фрометівська, 2,
м. Київ, 03039, e-mail: zenovii_kvasnii@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-1579>



Сенишин Світлана Євгенівна

ст. викладач, Міжрегіональна академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, e-mail: senyshyn_s@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7905-3062>

Гацков Олег Андрійович

аспірант спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, e-mail: oleg hatsyk@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2147-6449>

Прийнято: 01.03.2025 | Опубліковано: 12.03.2025

***Анотація. Мета.** Стаття присвячена дослідженню процесів соціальної інтеграції України в умовах війни, спричиненої російською агресією, застосуванню ключових викликів та можливості для консолідації суспільства, а також аналізу впливу війни на євроінтеграційне прагнення країни. Особливо увага приділяється ролі державної політики, громадянського суспільства та міжнародної підтримки у зміцненні національної єдності та соціальної стійкості.*

***Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети у статті використовуються такі наукові методи: аналіз і синтез – для вивчення теоретичних основ соціальної інтеграції та узагальнення наукових підходів; системний підхід – для дослідження соціальної інтеграції України як комплексного процесу, що охоплює економічні, політичні та культурні аспекти; порівняльний метод – для аналізу досвіду інших країн у сфері соціальної інтеграції та його можливого застосування в Україні; статистичний аналіз – для обробки даних офіційної статистики та інших кількісних показників.*



Результати. Проведений аналіз свідчить, що в умовах війни посилюється соціальна згуртованість населення. Війна сприяла консолідації українського суспільства навколо спільних цінностей, таких як незалежність, свобода та європейський вибір. Поряд з цим зросла довіра громадян до державних інституцій, волонтерських рухів та міжнародних партнерів. В статті обґрунтовано вплив війни на процеси соціальної інтеграції. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) поставило перед регіонами нові проблеми щодо їхньої адаптації, працевлаштування та соціальної інтеграції. На практиці відбувається поступова реінтеграція деокупованих територій, що потребує ефективних державних політик для відновлення інфраструктури, економіки та довіри місцевого населення. Обґрунтовано євроінтеграційний вектор соціальних реформ оскільки спостерігається високий рівень підтримки євроінтеграції серед населення (87% українців підтримують вступ до ЄС). Проте мають місце і проблеми та виклики соціальної інтеграції: загострення соціальної нерівності через економічну кризу, втрату робочих місць та нерівний доступ до базових послуг; потреба в довгострокових програмах психологічної реабілітації військового, ветеранів та постраждалого населення; виклики інтеграції українських біженців в європейські країни та їх подальша реінтеграція в українське суспільство. Держава активно впроваджує програми підтримки ВПО, ветеранів та постраждалих громад, однак їх ефективність потребує покращення. Отримані результати підтверджують, що соціальна інтеграція України в умовах війни є складним процесом, який потребує системного підходу та довгострокових стратегій.

Висновок. Дослідження дало можливість встановити, що процес соціальної інтеграції України в умовах війни з Росією демонструє як значні досягнення, так і серйозні виклики. Попри складні умови, пов'язані з війною, внутрішньо переміщеними особами та деокупованими територіями, країна змогла значно просунутися в інтеграції до європейської спільноти та зміцненні національної єдності. Війна стала каталізатором для реформування соціальної



політики, вдосконалення державних інститутів та активізації громадянської участі. Основним результатом дослідження є висновок, що успіх соціальної інтеграції України залежить від ефективності державних політик, міжнародної підтримки та участі громадянського суспільства.

Ключові слова: соціальна інтеграція, війна в Україні, соціальна нерівність, постраждале населення, соціальна політика.

Strategic management of social integration in Ukraine in wartime

Kvasnii Liubov Grihorivna

candidate of Economic Sciences, associate professor, corresponding member of
AES of Ukraine, professor of the department of mathematics and economics
Drohobych Ivan Franko state pedagogical university,
21 Ivan Franko St., Drohobych, 82100, e-mail: lg_k@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5248-544X>

Voronchak Ivan Osypovych

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University, 21 Ivan Franko St., Drohobych,
82100, e-mail: i.voronchak@dspu.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0309-5282>

Kvasnii Zenovii Vasilovich

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Interregional Academy of
Personnel Management, St. Frometivska, 2, Kyiv,
03039, e-mail: zenovii_kvasnii@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-1579>



Senyshyn Svitlana Yevgenivna

art. teacher, Interregional Academy of Personnel Management,
St. Frometivska, 2, Kyiv, 03039, e-mail: senyshyn_s@ukr.net,
ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-7905-3062](https://orcid.org/0000-0002-7905-3062)

Gatskov Oleg Andriyovych

graduate student of specialty 281 Public management and administration,
Interregional Academy of Personnel Management,
St. Frometivska, 2, Kyiv, 03039, e-mail: olegghatsyk@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2147-6449>

Abstract. Purpose. The article is devoted to the study of the processes of social integration of Ukraine in the conditions of war caused by Russian aggression, the application of key challenges and opportunities for the consolidation of society, as well as the analysis of the impact of the war on the country's European integration aspirations. Particular attention is paid to the role of state policy, civil society and international support in strengthening national unity and social stability.

Methods. *To achieve the goal, the article uses the following scientific methods: analysis and synthesis - to study the theoretical foundations of social integration, generalize scientific approaches and highlight key aspects of the problem; a systemic approach - to study the social integration of Ukraine as a complex process that covers economic, political and cultural aspects; a comparative method - to analyze the experience of other countries in the field of social integration and its possible application in Ukraine; statistical analysis - to process data from sociological surveys, official statistics and other quantitative indicators; the case study method (case analysis) - to study specific examples of the integration of internally displaced persons, the reintegration of deoccupied territories and other social processes.*

Results. *The analysis shows that in war conditions, social cohesion of the population increases. The war contributed to the consolidation of Ukrainian society*



around common values, such as independence, freedom and the European choice. Along with this, citizens' trust in state institutions, volunteer movements and international partners increased. The article substantiates the impact of the war on the processes of social integration. A significant increase in the number of internally displaced persons (IDPs) has posed new problems for the regions regarding their adaptation, employment and social integration. In practice, the gradual reintegration of the deoccupied territories is taking place, which requires effective state policies to restore the infrastructure, economy and trust of the local population. The European integration vector of social reforms is substantiated. The war accelerated Ukraine's adaptation to European social standards, which are reflected in reforms in the field of social protection, education and medicine. There is a high level of support for European integration among the population (87% of Ukrainians support accession to the EU). The role of state policy and international support is important. The state is actively implementing programs to support IDPs, veterans and affected communities, but their effectiveness needs to be improved.

Conclusion. *The study made it possible to establish that the process of social integration of Ukraine in the context of the war with Russia demonstrates both significant achievements and serious challenges. Despite the difficult conditions associated with the war, internally displaced persons and deoccupied territories, the country was able to make significant progress in integrating into the European community and strengthening national unity. The war became a catalyst for reforming social policy, improving state institutions and enhancing civic participation.*

The main result of the study is the conclusion that the success of social integration of Ukraine depends on the effectiveness of state policies, international support and participation of civil society. At the same time, it is important to take into account uneven social development, the need to address issues of rehabilitation and adaptation of the affected population, as well as the need to overcome social inequality and the growing economic crisis.



Keywords: *social integration, war in Ukraine, social inequality, affected population, social policy.*

Постановка проблеми. В умовах російської агресії, яка триває з 2014 року, Україна стикається з низкою серйозних викликів у сфері соціальної інтеграції. Війна призвела до значних соціальних, економічних та психологічних наслідків, серед яких найбільш критичними є масова міграція населення, втрата соціальної інфраструктури на окупованих територіях, а також глибокі соціальні та економічні диспропорції між різними регіонами країни.

Основною проблемою є забезпечення ефективної соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), реінтеграція деокупованих територій та відновлення довіри до державних інститутів. Крім того, значну роль відіграє необхідність вирішення питань психологічної реабілітації постраждалого населення, у тому числі військових та ветеранів, а також подолання соціальної нерівності, що загострилася під час війни.

Зважаючи на це, важливим є створення та впровадження ефективних державних політик і стратегій, які б забезпечили довгострокову стабільність та підтримали процеси соціальної інтеграції в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фадєєв В., досліджуючи соціальну (ре)інтеграцію після війни, зауважує, що «проблеми соціальної інтеграції є неперебутніми. Вони існували завжди, посилюючись чи послаблюючись залежно від обставин. Цілком інтегроване суспільство є радше недосяжним ідеальним станом, ніж реальністю, мрією про належне соціальне буття, в якому подолані всі соціальні суперечності та конфлікти» [1, с.100]. Науковець, аналізуючи міжнародний досвід реалізації програм з реконструкції, наголошує, що «після збройних конфліктів найпроблематичнішим виявляється саме процес реінтеграції, що пов'язане зі зруйнованою економікою та безробіттям, браком кадрів та низьким рівнем освітніх послуг у спустошених



війною регіонах» [1, с.112]. Еллен Мастерс аналізує концепцію соціальної інтеграції крізь призму основних теорій у сфері соціальної політики та публічного управління [2]. У наукових дослідженнях Цимбала Б. розглядається питання публічного управління безпекою особистості в контексті соціального захисту та соціальної безпеки [3]. Науковці Шульжик Ю., Грицко Р. та Пеканець С. відзначають, що Україна перебуває під впливом різноманітних змін [4], серед яких найбільшим на сьогодні є чинник війни. Військові події суттєво змінили роль публічної політики у процесі забезпечення соціальної інтеграції. Панькова О., Касперович О. досліджують соціальний діалог і трудову сферу України в умовах воєнного стану, проблеми та перспективи для повоєнного відновлення [5]. Грень Т. значну увагу приділяє особливостям реалізації політики соціального захисту територій в нинішніх умовах війни [6]. Оскільки війна триває і породжує нові виклики та проблеми вважаємо, що вплив війни та пов'язані з нею проблеми залишаються недостатньо систематизованими та потребують подальшого вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний прогрес у процесі соціальної інтеграції України, викликаний як внутрішніми реформами, так і зовнішніми факторами, зокрема війною, залишаються низка невирішених проблем. Серед них:

- Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в плані інтеграції мільйонів переселенців у нові громади, забезпечення їхніх житлових, освітніх і трудових потреб.
- Реінтеграція деокупованих територій і відновлення соціальних зв'язків, забезпечення безпеки та економічного відродження звільнених регіонів.
- Подолання соціальної нерівності та поляризації оскільки поглиблюється розрив між різними групами населення через економічну кризу, нерівний доступ до послуг та ресурсів.
- Психологічна реабілітація та соціальна стійкість серед населення, зокрема військових і ветеранів.



- Європейська соціальна інтеграція і адаптація до соціальних стандартів ЄС, імплементація відповідних норм і розвиток механізмів співпраці з європейськими країнами.

Нами виокремлено перспективні напрями соціальної інтеграції після війни. Вважаємо, що вирішення цих питань є надзвичайно важливим для забезпечення стійкого розвитку країни та її ефективної інтеграції до європейської спільноти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити процеси соціальної інтеграції України в умовах війни, спричиненої російською агресією, а також проаналізувати вплив війни на євроінтеграційне прагнення країни. Особливо увага приділяється ролі державної політики, громадянського суспільства та міжнародної підтримки у зміцненні національної єдності та соціальної стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна інтеграція є одним із ключових аспектів стабільного розвитку суспільства, особливо в умовах військових конфліктів. Війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, стала викликом для соціальної єдності, системи соціального захисту та політики державного управління. Вона спричинила масові внутрішні переміщення населення, руйнування інфраструктури та економічні труднощі, що ускладнило процеси інтеграції та соціальної згуртованості. Однак водночас війна стала каталізатором для мобілізації громадянського суспільства, міжнародної підтримки та розбудови ефективних механізмів соціального захисту. Беручи до уваги необхідність постійної взаємодії з внутрішньою та зовнішньою громадськістю, а також поширення в ЄС практик відкритості та партнерського діалогу, доцільним є використання ресурсного потенціалу стратегічних комунікацій.

Україна усвідомила важливість стратегічних комунікацій ще у 2014 році, після початку російської агресії. Відтоді наша держава першою закріпила це поняття у державних документах, зокрема у Воєнній доктрині України [7],



Доктрині інформаційної безпеки [8] та Стратегії інформаційної безпеки [9]. Стратегічні комунікації визначаються як скоординоване та ефективне використання комунікативних можливостей держави, зокрема публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових комунікацій, інформаційних та психологічних операцій, а також заходів, спрямованих на просування державних інтересів.

Військові дії призвели до значних соціальних змін, зокрема [10]:

- Близько 5 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а ще декілька мільйонів виїхали за кордон. О. Злобіна наголошує, що «якщо подивитися на розподіл внутрішньо переселених осіб по країні, можна констатувати не лише масштаб проблеми, а й її загальноукраїнський характер» [11]. Це створило виклики для адаптації, працевлаштування та доступу до соціальних послуг.

- Руйнування соціальної інфраструктури, що ускладнило доступ громадян до базових послуг.

- Зміни в суспільній свідомості.

- Зростання рівня безробіття та бідності на фоні підвищення рівня соціальної напруги.

«У класичній соціальній теорії, починаючи з Е. Дюркгайма, успішну соціальну інтеграцію розглядали в контексті становлення солідарних відносин між залученими до процесу соціальними акторами» [1]. Війна стала потужним чинником консолідації українського суспільства, сприяла формуванню нових солідарних зв'язків між громадянами, державними інституціями та міжнародними організаціями. Як зазначив Дюркгайм, успішна соціальна інтеграція можлива за умови зміцнення соціальної солідарності. Війна створила умови для посилення механічної солідарності, коли суспільство згуртувалося навколо спільних цінностей, таких як незалежність, свобода та європейський вибір. Водночас, на рівні органічної солідарності відбулося переосмислення ролі



держави, громадянського суспільства та міжнародної підтримки у забезпеченні функціонування соціальних інститутів.

Однак війна також загострила проблеми соціальної нерівності, адаптації внутрішньо переміщених осіб та реінтеграції деокупованих територій. Таким чином, для досягнення стійкої соціальної інтеграції необхідно впроваджувати ефективну державну політику, спрямовану на подолання соціальних диспропорцій, підтримку вразливих верств населення та відновлення соціальної довіри.

Попри численні критичні зауваження на адресу державної влади в період війни, сприйняття ефективності української держави значно підвищилося.

Динаміка змін ставлення до української держави (Рис. 1) показує, як змінилися оцінки громадян до та після початку війни: негативне ставлення суттєво зменшилося, натомість порівняно позитивне зросло.



Рис. 1. Динаміка змін ставлення до української держави
Джерело: побудовано авторами на основі [12]

Згідно з даними моніторингу, частка респондентів із виражено негативним ставленням до держави зменшилася з 44,3% до 5,4%. [12, с. 23].

Крім того, очікувано високою залишається довіра до українських військових, яка перевищує 90% [13, с. 20].



У таблиці 1 представлено основні напрями державної політики, спрямовані на забезпечення соціальної інтеграції в умовах війни та в перспективі післявоєнного відновлення.

Таблиця 1

Державна політика соціальної інтеграції

Аспекти	Зміст	Заходи та ініціативи
Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	Адаптація ВПО до нових умов життя, забезпечення їх прав та потреб.	- Створення тимчасових житлових умов. - Надання соціальних виплат та пільг. - Програми навчання та працевлаштування.
Реінтеграція деокупованих територій	Відновлення соціальної та економічної стабільності у вільних регіонах.	- Відновлення інфраструктури. - Психологічна підтримка постраждалих. - Програми соціальної адаптації для місцевого населення.
Психологічна реабілітація	Допомога військовим, ветеранам, мирному населенню, які пережили травматичні події війни.	- Центри психологічної допомоги. - Програми підтримки ветеранів та їхніх сімей. - Підтримка постраждалих від наслідків війни через національні організації.
Європейська інтеграція	Адаптація до європейських стандартів у соціальній сфері, підтримка європейського вибору населення.	- Реформи в системах соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти. - Легалізація стандартів ЄС у соціальній політиці.
Інтеграція біженців в ЄС	Підтримка громадян, які вийшли до Європи, та сприяння їхньому поверненню або інтеграції в європейські країни.	- Підтримка прав біженців в ЄС. - Програми перекваліфікації та соціальної адаптації для біженців. - Координація з європейськими організаціями та країнами.
Підтримка соціальної рівності	Зменшення соціальних нерівностей і поляризації серед населення, сприяння рівному доступу до ресурсів.	- Програми допомоги найбільш вразливим групам (пенсіонери, багатодітні сім'ї, інваліди). - Підвищення мінімальних соціальних стандартів.

Джерело: власна розробка авторів

Практика доводить, що важливу роль у процесі соціальної інтеграції відіграє громадянське суспільство та міжнародна спільнота:

- Волонтерські організації та активісти забезпечують гуманітарну допомогу, підтримку військовим, переселенцям та постраждалим.



- Міжнародні програми допомоги від ООН, ЄС, Світового банку та інших організацій, які надають фінансову та технічну підтримку для подолання гуманітарної кризи.
- Культурна інтеграція проявляється у створенні програм адаптації переселенців у нових громадах, об'єднання через спільні проєкти, навчання мови та культури.

Наукові дослідження та практика показують, що попри війну, Україна значно просунулась у процесі євроінтеграції, а рівень підтримки цієї ідеї серед громадян досяг рекордного рівня. За даними загальнонаціонального опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного 14–16 січня 2023 року, 87 % українців висловили підтримку вступу України до Європейського Союзу в разі проведення референдуму, тоді як 3 % були проти, а 8 % не взяли б участі в голосуванні [14].

Після завершення війни перед Україною постануть нові завдання:

- відновлення інфраструктури та створення умов для повернення переселенців у рідні громади;
- реінтеграція військових та ветеранів;
- розробка та реалізація програм соціальної адаптації та підтримки;
- подолання соціальної нерівності;
- розвиток регіональної політики для балансування соціально-економічного розвитку країни.
- подальша підтримка внутрішньо переміщених осіб яка включає фінансову допомогу, житлові програми та сприяння працевлаштуванню;
- реформування системи соціального захисту на основі запровадження електронних реєстрів, цифровізація державних послуг;
 - освітні ініціативи в плані гарантування безперервності навчання для дітей ВПО, розширення онлайн-освіти;
 - реабілітація військових та цивільних осіб і надання медичної та психологічної допомоги постраждалим від бойових дій.



На нашу думку, нині Україні необхідно створити цілісну стратегію у сфері надання соціальних послуг; приєднатися до Європейського кодексу соціального забезпечення; частково реформувати правове регулювання праці і зайнятості населення; удосконалити правове регулювання та соціальну політику у сфері соціального захисту, праці та зайнятості внутрішньопереміщених осіб з тимчасово окупованих територій України.

Висновки. Соціальна інтеграція в умовах війни є складним і багатогранним процесом, що потребує злагоджених дій держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти. Попри всі виклики, Україна демонструє високий рівень стійкості та згуртованості, що є основою для відновлення країни після війни. Водночас важливо враховувати нерівномірний соціальний розвиток, необхідність вирішення питань реабілітації та адаптації постраждалого населення, а також потребу в подоланні соціальної нерівності та вплив зростаючої економічної кризи.

Вважаємо, що забезпечення довгострокових стратегій соціальної інтеграції, спрямованих на покращення життя громадян, підтримку внутрішньо переміщених осіб та реінтеграцію деокупованих територій, є запорукою стабільності та процвітання України в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Фадєєв В. Старі та нові відмінності: соціальна (ре)інтеграція після війни. *Філософська думка*, 2, 2023. 99–116. <https://doi.org/10.15407/fd2023.02.099> (дата звернення: 03.02.2025).
2. Еллен Мастерс. Публічна політика та соціальна інтеграція: теорія та практика. *Міжнародний журнал досліджень соціальної політики*, 2023, с. 101-123.
3. Цимбал Б. М. Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (34), 2022. С. 58-61.



4. Шульжик Ю.О., Грицко Р.Ю., & Пеканець С.Р. Управління змінами в умовах цифровізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2022. №3(66). С.127-134
5. Панькова О. В., Касперович О.Ю. Соціальний діалог і трудова сфера України в умовах воєнного стану, євроінтеграції, цифровізації: проблеми та перспективи для повоєнного відновлення. *Економіка промисловості*. 2023. № 2(102). С. 78-104. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/191399/05-Pankova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 01.02.2025).
6. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 80-84.
7. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» № 555 / 2015 від 24.09.2015. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 01.02.2025).
8. Указ Президента України «Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» № 47 / 2017 від 25.02.2017. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 01.02.2025).
9. Стратегія інформаційної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021> (дата звернення: 01.02.2025).
10. Європейська інтеграція України в умовах війни росії проти України: роль академічних та громадських спільнот: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 09 листопада 2023 р.). Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції; Київ. 2023. 227 с.



11. Злобіна О. Інтеграція “знизу”: життєвий світ проти системи. *Соціально-психологічні чинники інтеграції українського суспільства*. Київ: Інститут соціології НАН України. 2016. С. 54–61.
12. Дембіцький С. (2022). Соціологічний моніторинг «Українське суспільство». Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. <https://sau.in.ua/app/uploads/2023/02/prezentacziya-monitoryngu-2022.pdf> (дата звернення: 03.02.2025).
13. Рейтинг Груп. (2023). Комплексне дослідження «Як війна змінила мене та країну. Підсумки року». https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_ (дата звернення: 01.02.2025).
14. Двадцять загальнонаціональне опитування. Зовнішньополітичні настрої населення (14-16 січня 2023). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyate_zagalnonac_onalne_ (дата звернення: 01.02.2025).
15. Lockwood, D. (1976). Social Integration and System Integration. In: *Social Change: Explorations, Diagnoses and Conjectures*, 370–383.
16. Scheff, T. (2007). A Concept of Social Integration. *Philosophical Psychology*, 20(5), 579– 593.